

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Запорізька політехніка»

Кафедра філософії

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**для підготовки до семінарських занять з
дисципліни**

«Філософія»

**для бакалаврів денної форми навчання для
спеціальностей:**

191 – «Архітектура та містобудування», освітні програми:

«Архітектура та містобудування»

132 – «Матеріалознавство», освітні програми:

«Композиційні та порошкові матеріали, покриття»

2025

Методичні рекомендації для підготовки семінарських занять з дисципліни «Філософія» для бакалаврів денної форми / для спеціальностей: 191 – «Архітектура та містобудування», освітні програми: «Архітектура та містобудування» 132 – «Матеріалознавство», освітні програми: «Композиційні та порошкові матеріали, покриття»

Укладачі: Дєвочкіна Н.М., Коваль В.М. – Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2025. – 18с

Методична розробка містить загальні положення щодо опанування дисципліни «Філософія», тематику самостійної роботи студентів.

Укладачі:

канд. філос. н., доцент, доцент каф. філософії Наталія Дєвочкіна, ст. викладач кафедри філософії Вікторія Коваль

Відповідальний за випуск:

доцент, канд. філос. наук Арсєнтьєва Г. О.

Затверджено на засіданні кафедри філософії,
протокол № 7 від 06.05. 2025р.

Рекомендовано до видання НМК гуманітарного факультету,

протокол № 8 від 12.06. 2025 р.

ЗМІСТ

1. Мета та завдання навчальної дисципліни
«Філософія».....4
2. Зміст дисципліни « Філософія» за
темами.....6
3. Плани до семінарських занять з дисципліни
«Філософія».....10
4. Основні категорії і поняття дисципліни
«Філософія»..... 15

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ»

Основне завдання навчальної дисципліни полягає у тому, щоб студенти-бакалаври, збагатили свій інтелектуально-творчий потенціал знаннями:

на понятійному рівні – основних тенденцій розвитку сучасної філософії, її історії, її основних сучасних напрямків, шкіл, концепцій, а також засвоїли загальну теорію пізнання;

на фундаментальному рівні – змісту філософії, її сутності, предмету та структури, її історії, зокрема, й особливостей історії вітчизняної філософської думки;

на практично-творчому рівні – сучасного стану філософського знання людства, досягнули завдання, принципи й функції комунікативної філософії сучасного світу (на відміну від онтологічної чи гносеологічної філософії попередніх епох).

Зазначене спрямовано на формування у здобувачів вищої освіти відповідних компетентностей згідно з освітньо-професійною програмою.

Предметом вивчення навчальної дисципліни виступає філософія як феномен культури, світовий історико-філософський процес, система філософського знання, включаючи сучасні філософські концепції та основні філософські проблеми надання знань з філософії як світогляду людини, або сукупності поглядів на світ у цілому та ставлення

людини до цього світу, в розумінні онтологічних, гносеологічних, аксіологічних і соціальних проблем буття

Метою вивчення дисципліни є формування філософської культури мислення, засвоєння студентами базових теоретичних знань та практичних навичок застосування філософської методології при розв'язанні завдань суспільної й індивідуальної життєдіяльності а також вивчення дисципліни має великий вплив на формування наукового філософського світогляду, засвоєння наукової картини світу, вироблення сенсу життя, критичного і творчого мислення, свідоме застосування в професійній діяльності філософської методології, виховання активної життєвої і громадянської позиції, виховання творчої особистості і набуття навичок духовного самовдосконалення, розуміння багатоваріантності шляхів культурного і цивілізаційного поступу людства.

У результаті вивчення дисципліни «Філософія» здобувач ступеня вищої освіти бакалавр повинен отримати:

Загальні компетентності:

- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- Здатність використання інформаційних і комунікаційних технологій

- Здатність працювати в команді.
- Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства

Фахові компетентності:

- Здатність застосовувати фундаментальні наукові факти, концепції, теорії, принципи для розв'язування професійних задач і практичних проблем галузевого машинобудування.
- Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

Змістовні результати навчання.

- Розуміти сенс філософії, її місце в системі культури.
- Розуміти розмаїття та специфіку філософських дисциплін, знати філософську термінологію.
- Знати основні етапи, напрямки в історії світової та вітчизняної філософії.
- Аналізувати та коментувати літературу з філософської, соціокультурної та загально-гуманітарної проблематики.
- Спілкуватися з професійних питань державною та іноземною мовами усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної міжкультурної комунікації.
- Мати обізнаність щодо основних напрямів, тенденцій, проблематики сучасної філософії.

- Розуміти сучасну наукову картину світу, її основні проблеми та суперечності.
- Мати обізнаність у головних філософських методах і підходах, розуміти етико-практичну значущість філософського знання.
- Мати навички написання філософських текстів.
- Мати навички реферування, систематизованого огляду та порівняльного аналізу філософської та загальнонаукової літератури.
- Вміти аналізувати міркування та робити ґрунтовні смислові узагальнення, висновки.
- Вміти викладати власні міркування послідовно, логічно, систематично та аргументовано.
- Критично оцінювати власну позицію та знання, порівнювати і перевіряти отримані результати.
- Уникати симуляцій, плагіату та інших виявів академічної не доброчесності у сфері професійної діяльності або навчання.
- Мати навички ведення інтелектуальних дискусій на засадах діалогу, відкритості й толерантності.
- Вміти застосовувати загально-гуманітарні та філософські знання в різних сферах життєдіяльності.
- Мати навички участі в наукових та прикладних дослідженнях у галузі філософії.
- Ефективно працювати з інформацією: добирати

необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Філософія як система знання. Філософія Давнього світу. Класична парадигма західноєвропейського філософствування.
2. Філософія сучасного світу та у сучасному світі.

2. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ» ЗА ТЕМАМИ

Змістовний модуль 1. Філософія як система знання.

Філософія Давнього світу. Класична парадигма західноєвропейського філософствування.

Тема 1.1. Що таке філософія. Коло філософських проблем.

Що таке філософія та навіщо вона. Основні "визначення" філософії. Філософія у системі культури. Філософія і людське мислення. Історичні системи знання (й типи світогляду історичної людини) – міфологія, релігія, наука – та філософія. Функції та роль філософії у сучасному світі.

Специфіка філософського знання (філософії як системи знання людини про світ) та природа філософських проблем.

Основні поняття і категорії філософії: «людина», «буття», «свідомість», «самосвідомість». Коло філософських проблем: «людина – світ» як предмет філософії, проблема буття, проблема свідомості та мислення, проблема пізнаванності світу тощо. "Вічні" питання філософії: проблема смерті та безсмертя людини, проблема людського щастя, проблема сенсу життя й інші. Філософія як історія виникнення та розвитку філософських напрямків, систем, шкіл, проблем.

Тема 1.2. Філософія Давнього світу: Давній Схід.

Давній світ як Давній Схід та Давній Захід, західний та східний типи філософствування.

Східна парадигма філософського знання, особливості східного типу філософствування. Картина світобудови, згідно з давньосхідною філософією, та місце людини у ній. Основні категорії східної філософії: «сансара», «нірвана», «атман», «брахман», «карма», «медитація» й інші. Філософія Давньої Індії та Давнього Китаю: основні філософські школи, напрямки, проблеми.

Тема 1.3. Філософія Античності.

Людина та світ у філософії епохи Античності. Становлення філософської проблематики: досократики. Проблема першооснови світу: Фалес, Анаксимен, Анаксимандр. Натурфілософія та космоцентризм Античності. Зародження діалектики: Геракліт. Елементи наукового мислення: Піфагор. Парадокси могутності людського розуму: Зенон Елейський.

Народження філософії людини (софісти, Сократ): формула «людина – міра усіх речей» софістів та формула «Пізнай себе!». Філософські системи Платона (вчення про ідеї) та Аристотеля (метафізика, теорія пізнання, формальна логіка). Теорія ідеальної держави Платона. Доба еллінізму: стоїки, епікурейці, скептики, кініки (циніки) й інші.

Тема 1.4. Філософія Середніх віків та Відродження.

Середньовіччя в історії філософії та культури.

Людина Середніх віків та світ людини (картина світу) цієї епохи.

Християнський релігійний світогляд як основне джерело формування європейської середньовічної філософії. Перша модель ортодоксії філософії Середніх віків: Блаженний Августин (принцип «вірю, щоб зрозуміти»). Друга модель ортодоксії філософії Середніх віків: принцип «віра шукає розум», Фома Аквінський як систематизатор середньовічної схоластики. Суперечка про «універсалії»: реалізм та номіналізм.

Руйнування картини світу Середніх віків: епоха Реформації (Мартін Лютер). Становлення перед-буржуазного типу людини.

Революція у свідомості людини епохи Відродження. Народження людського «Я» Нового часу (історичний, культурологічний, психологічний й ін. аспекти). Культура «у пошуках індивідуальності». «Абстрактний індивідуалізм» людини Нового часу, замість «станового індивідуалізму»

людини Середньовіччя. Людське «Я» Нового часу: онтологічне, логічне, психологічне, гносеологічне, діяльне вимірювання людини.

Змістовий модуль 2. Філософія сучасного світу та у сучасному світі.

Тема 2.1. Філософія Нового часу.

Вихідні принципи філософії Нового часу: Ф.Бекон (емпірико-індуктивна програма освоєння світу), Р.Декарт (раціоналістично-дедуктивна програма освоєння світу). Формула «Знання є силою, якщо воно істинно» Ф. Бекона. «Cogito ergo sum» («мислю, отже, існую») Р.Декарта. Політична філософія Нового часу: Н. Макіавеллі, Т.Гоббс, Дж.Локк. Логіка формування класичного поняття «держава»; теорія «суспільного договору» Дж.Локка.

Німецька класична філософія – І.Кант, Г.Гегель. Філософська система абсолютного ідеалізму Г. Гегеля. Філософія марксизму. Діалектико-матеріалістична концепція суспільства. Проблема людини у філософії марксизму.

Наука як феномен Нового часу та елементи наукового мислення людини в інші історичні епохи. Гносеологічний вимір людини в епоху Нового часу. «Розум, що Пізнає» Нового часу.

Суб'єкт-об'єктна парадигма науки. «Вродженні ідеї» розуму, «природне світло розуму» та очевидність

раціоналістично-дедуктивних методів виведення як критерій істини Р. Декарта.

Наука як культурно-історичний, гносеологічний і соціальний феномен Новітнього часу. Філософія про історичний розвиток та роль науки і техніки у суспільстві. Співвідношення суспільного та науково-технічного прогресу. Філософія науки: "наука" у розумінні та інтерпретації Новітнього часу (К. Поппер, Т. Кун й ін.). Специфіка сучасного наукового пізнання та знання.

Тема 2.2. Німецька класична філософія.

Німецька класична філософія охоплює відносно короткий період, обмежений 80-ми роками XVIII ст. і 40-ми роками XIX ст. Проте з цілого ряду положень вона є вершиною філософського розвитку, його підсумком на цьому етапі західноєвропейської історії. За традицією, до цієї течії відносять філософські вчення І. Канта, Й. Фіхте, Ф. Шеллінга, Г. Гегеля і А. Фейєрбаха. Усіх цих мислителів об'єднують загальні вихідні ідейно-теоретичні настанови, спадкоємність у постановці та вирішенні проблем, безпосередня особиста залежність: молодші вчилися у старших, сучасники спілкувались і обмінювались ідеями. Згідно з цими критеріями, а також відповідно до змістового розв'язання проблем, до цієї течії можна віднести і філософське вчення К. Маркса і Ф. Енгельса.

Ідеологічними міркуваннями було зумовлено виділення марксизму в самостійний, якісно новий етап у розвитку

філософського мислення, хоча творчість цих видатних мислителів повністю вписується у філософську традицію німецької класичної філософії і є її завершальним етапом.

Німецька класична філософія була останньою формою класичної європейської філософії; після неї розпочався розвиток некласичної філософії. Тобто німецька класична філософія сконцентрувала і водночас вичерпала інтелектуальний потенціал філософської думки класичного типу. Зрештою, саме тому її виділяють в окремих і особливий етап розвитку новоевропейської філософії.

Представниками німецької класичної філософії є І. Кант, І. Г. Фіхте, Ф. Шеллінг, Г. Гегель, Л. Фейєрбах. На наш погляд, філософію К. Маркса також можна віднести до цієї традиції — принаймні і категоріальний апарат і стиль мислення Маркса не виходить за її рамки.

Тема 2.3. Некласична філософія XIX- XXI ст.

Зміна засад філософського мислення наприкінці XIX - поч. XX ст.: перегляд принципів і традицій класичної раціоналістичної філософії та народження нового («некласичного») філософського підходу до світу та до людини. Критика раціоналістичної традиції: А.Шопенгауер як засновник новітньої філософії XX ст. «Бог мертвий», «переоцінка цінностей», «надлюдина» Ф. Ніцше. Людська суб'єктивність (суб'єктивне буття людини) як новий вид реальності у філософії Новітнього часу.

Західна філософія ХХ ст. – основні напрямки: феноменологія, екзистенціалізм, герменевтика, постпозитивізм й ін. Філософія психоаналізу З.Фрейда: проблема співвідношення «свідомого» та «несвідомого» у людині. Філософія мови Новітнього часу: «мовні ігри», «світ (та людина) як текст».

Філософія постмодерністського світу (з кінця ХХ ст.): «руйнування наративів», відмова від будь-якого центрування картини світу та «глобальний поліцентризм», «деконструкція», «дискурс», «ризом», «хаосмос», інтерпретативне мислення тощо. Деякі філософські аспекти буття сучасної цивілізації у ХХІ ст.

3. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ»

Семінарське заняття № 1

на тему: Філософія, коло її проблем та роль в суспільстві

2 години

Працюємо з посібником

«СВІТ ФІЛОСОФІЇ У ЗАПИТАННЯХ ТА ЗАВДАННЯХ
НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК для студентів-бакалаврів технічних
закладів вищої освіти» Відповісти на питання стр. 32–33 (усно)

Питання конспектуємо:

1. Філософія в системі культури.
2. Основні теми філософських роздумів.
3. Методологія історико-філософського пізнання.

Теми для доповідей, презентацій:

1. Міфологія Єгипту
2. Міфологія Греції
3. Персидська міфологія

Література:

1. Бібліотека ім. В.Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
2. Електронна бібліотека з філософії [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://platonanet.org.ua/load/knigipo_filosofii/.
3. Електронна бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/>.
4. Електронні посібники з філософії [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://pidruchniki.ws/filosofiya/>.

Семінарське заняття № 2

на тему: Філософія Стародавнього Сходу.

2 години

Працюємо з посібником

«СВІТ ФІЛОСОФІЇ У ЗАПИТАННЯХ ТА ЗАВДАННЯХ»
НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК стр.40-63 гарна інформація про
напрями та східні школи.

Питання конспектуємо:

1. Канонічні джерела Стародавньої Індії та їх світоглядні ідеї на прикладі вчення Будди (розглядаємо колесо Бхавачакри)
2. Духовні джерела Стародавнього Китаю та їх світоглядні ідеї на прикладі «П'ятикнижжя»

Теми для доповідей та презентацій:

1. Філософське вчення Конфуція.
2. Філософське вчення Дао-де-цзя.
3. Філософське вчення Фа-цзя.
4. Філософське вчення Мо-цзя.

Література:

1. Електронна бібліотека з філософії [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://platonanet.org.ua/load/knigipo_filosofii/.
2. Електронна бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/>.
3. Електронні посібники з філософії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/filosofiya/>.

Семинарське заняття № 3**на тему: Філософія Античності**

2 години

Працюємо з посібником

«СВІТ ФІЛОСОФІЇ У ЗАПИТАННЯХ ТА ЗАВДАННЯХ
НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК для студентів-бакалаврів
технічних закладів вищої освіти»

Відповіді на питання стр. 69-127 стр. (усно)

Питання конспектуємо:

1. Основні ідеї досократівської філософії.
2. Проблематика класичної філософії античності та доби еллінізму.

Теми для доповідей, презентацій:

1. Етика Сократа.
2. Ідеальна держава Платона.
3. Аристотель – систематизатор першої філософії.
4. Етика стоїцизму.
5. Епікур та його філософські погляди.
6. Неоплатонізм основні ідеї.

Література:

1. Електронна бібліотека з філософії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://platonanet.org.ua/load/knigipo_filosofii/.
2. Електронна бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/>.
3. Електронні посібники з філософії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/filosofiya/>.

Семінарське заняття № 4

на тему: Філософія Середньовіччя.

2 години

Працюємо з посібником

**«СВІТ ФІЛОСОФІЇ У ЗАПИТАННЯХ ТА ЗАВДАННЯХ
НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК** для студентів-бакалаврів
технічних закладів вищої освіти»

Відповіді на питання стр. 132–158 стр. (усно)

Питання конспектуємо:

1. Роль християнської патристики у формуванні ідейних засад середньовічного світобачення. Провідні проблеми апологетики та патристики.
2. Схоластика та містика як напрями середньовічної філософії.
3. Епоха Відродження в історії Європи:
економічно–соціальні та політичні умови філософського світогляду Відродження.

Теми для доповідей і презентацій.

1. Філософське вчення Майстера Екхарта (середньовічний містицизм)
2. Філософське вчення Томаса Мора.
3. Філософське вчення Леонардо да Вінчі.

4. Філософське вчення М. Лютера.
5. Філософське вчення М.Макіавеллі.

Література:

1. Бібліотека ім. В.Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
2. Електронна бібліотека з філософії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://platonanet.org.ua/load/knigipo_filosofii/.
3. Електронна бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/>.

Семинарське заняття № 5

на тему: Філософія Нового часу

2 години

Працюємо з посібником

**«СВІТ ФІЛОСОФІЇ У ЗАПИТАННЯХ ТА ЗАВДАННЯХ»
НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК стр.159-201 ст.**

Питання конспектуємо:

1. Основні філософські проблеми Нового часу.
2. Методологія Ф.Бекона та Р.Декарта.

Теми для доповідей, презентацій:

1. Загальна характеристика філософії епохи Просвітництва.
2. Філософські погляди В. Вольтера.

3. Філософські погляди Жан–Жак Руссо.
4. Філософські погляди Д. Дідро.
5. Філософські погляди П.А. Гольбаха.
6. Філософські погляди Ж.К. Гельвеція.

Література:

1. Електронна бібліотека з філософії [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://platonanet.org.ua/load/knigipo_filosofii/.
2. Електронна бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/>.
3. Електронні посібники з філософії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/filosofiya/>.

Семинарське заняття № 6

на тему: Німецька класична

2 години

Працюємо з посібником

**«СВІТ ФІЛОСОФІЇ У ЗАПИТАННЯХ ТА ЗАВДАННЯХ»
НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК стр.202-235 ст.**

Питання конспектуємо:

1. Місце німецької класичної філософії в історії новоевропейської філософії.
2. Зміст антропологічного принципу у німецької класичної філософії

Теми для доповідей, презентацій:

1. Етичні та естетичні ідеї І. Канта.
2. Принцип активізму у філософії І-І Фіхте .
3. Філософські ідеї Ф.Шеллінга.
- 4 Антропологічні соціальні ідеї Г. Гегеля.
5. Філософія Людвіга Фейербаха

Література:

1. Електронна бібліотека з філософії [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://platonanet.org.ua/load/knigipo_filosofii/.
2. Електронна бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/>.
3. Електронні посібники з філософії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/filosofiya/>.

Семінарське заняття №7

на тему: Сучасна філософія.

2 години

Питання для обговорення

Працюємо з посібником

**«СВІТ ФІЛОСОФІЇ У ЗАПИТАННЯХ ТА ЗАВДАННЯХ»
НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК стр.235-2 ст.**

Питання конспектуємо:

1. Порівняльна характеристика вихідних ідей класичної та некласичної філософії.

2. Загальні особливості філософії XIX – XX ст., та основні риси некласичної філософії.
3. Основні напрями релігійної філософії ХХст., та її представники

Теми для доповідей, презентацій:

1. Феноменологія: Гуссерль, Brentano, Хайдеггер, Мерло-Понті.
2. Прагматизм: Чарльз Пірс, [Вільям Джеймс](#), [Джон Дьюї](#).
3. Філософська герменевтика: основні ідеї та представники.
4. Позитивізм та постпозитивізм (К. Поппер)
5. Людина та інформація у ХХІ столітті
6. Тоффлер постіндустрієне суспільство

Література:

1. Бібліотека ім. В.Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
2. Електронна бібліотека з філософії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://platonanet.org.ua/load/knigipo_filosofii/.
3. Електронна бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/>

4. ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ І ПОНЯТТЯ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ»

Абсолютне - те, що здатне бути самим собою незалежно від будь-яких своїх відносин з чим-небудь іншим.

Абстрактно – ідеальне - модель явища або групи явищ, не пов'язана індивідуально ні з одним з фактів предметного світу.

Б

Буття - все те, що дійсно існує.

В

Відносно - те, чиє існування в тій або іншій якості залежить від тих чи інших своїх відносин з чим-небудь іншим.

Відмінність - неподібність самототожності двох або більше предметів, явищ, понять.

Випадковість - характеристика реалізованості процесу, який з деякою вірогідністю може статися, а може і не відбутися.

Вимір - порівняння якої фізичної величини об'єкта пізнання з еталонною одиницею цієї величини.

Виробничні відносини - відносини людей в процесі виробництва.

Виробництво матеріальне - процес створення матеріальних благ.

Властивість - зовнішній прояв того чи іншого якості об'єкта, що відрізняє його від інших об'єктів, або, навпаки, ріднить з ними.

Д

Діалектика - метод філософського пізнання, що виходить з ідеї саморозвитку процесів дійсності.

Дійсність - те, що є в наявності.

Держава - система влади, яка поширює на певній території свій спосіб організації життя народу.

Дозвіл - момент зняття протиріч або усунення їх протиборства.

Е

Еволюція - повільне, поступальний розвиток, в якому кожне наступне стан є більш досконалим за якістю, ніж попереднє

З

Загальне - щось таке в властивості та характеристики об'єкта чи явища, що об'єднує даний об'єкт або явище в один клас з іншим об'єктом, явищем або ж з безліччю деяких об'єктів, явищ.

Засоби виробництва - сукупність предметів і засобів праці.

Засоби праці - те, чим і за допомогою чого здійснюється вплив на предмети праці в процесі виробничої діяльності (інструменти, техніка, обладнання, будівлі).

Заперечення (діалектика) - перехід старого в нове з збереженням усього найкращого з старого.

Заперечення (логіка) - акт спростування якогось невідповідного дійсності висловлювання.

Заперечення (метафізика) - остаточне відкидання старого і повна заміна його новим.

Заперечення – заперечення (філософія) - виникнення нового, що скасовує і заміщує собою старе.

Зміна - перетворення об'єкта, системи або явища в щось інше.

К

Категорія - філософське поняття, що фіксує в собі ті чи інші суттєві і загальні властивості дійсності.

Капіталізм - суспільство, в якому власністю, визначальною соціальне становище і вплив на владу, є промислово-фінансовий капітал.

Кількість - поняття, що об'єднує в собі всі можливі характеристики дійсності, які можуть вимірюватися в будь-яких величинах або характеризуватися різним ступенем свого матеріального прояви.

Конкретне - щось дійсне в певний час і в певному місці.

Культура - сума матеріальних, творчих і духовних здобутків народу або групи народів.

М

Міра - межа існування об'єкта в діапазоні його кількісних змін, гранично допустимих для його якості.

Метафізика - метод філософського пізнання, що виходить з допущення почав всього сущого, недоступних чуттєвого сприйняття і визначають процеси розвитку дійсності.

Можливість - те, що може виникнути й існувати за певних умов.

Н

Народ - це все населення, як таке, залучена в спільну діяльність в системі якого суспільства.

Нація - спільність людей, об'єднаних єдиною мовою спілкування, спільної території проживання, схожим психологічним складом, загальною системою духовних цінностей і специфічним усвідомленням своєї нерозривності один з одним.

Небуття - те, чого не існує, що не можна помислити і не можна нічим висловити.

Необхідність - неодмінність якого процесу, який обов'язково, так чи інакше, станеться.

О

Об'єкт - те, що пізнається.

П

Причина - що склалася необхідність для появи того чи іншого факту, явища дійсності.

Предмет

Протилежне - тенденції, риси, ознаки предмета, явища, які докорінно взаємно протистоять один одному, але не можуть один без одного існувати.

Протиріччя - момент постійного протиборчого взаємодії протилежностей.

Протиріччя антагоністичні - протиріччя, які існують між класами, групами, верствами суспільства, інтереси яких взаємовиключні, непримиренні.

Протиріччя зовнішні - протиріччя між різними предметами, явищами.

Протиріччя внутрішні - протиріччя між протилежними сторонами одного і того ж предмета, явища.

Протиріччя не основні - протиріччя між сторонами предмета, явища, які відіграють у розвитку не головну, а допоміжну роль.

Протиріччя не антагоністичні - протиріччя, в яких основні інтереси учасників взаємодії збігаються.

Протиріччя основні - суперечності всередині предмета, явища, вирішальні для розвитку.

Первісно-общинного ладу - безкласове людське суспільство до появи приватної власності і держави.

Предмети праці - те, на що спрямована праця (земля, сировина, матеріали).

Продуктивні сили - застосовуються у виробництві знаряддя праці, технології, транспорт, приміщення, предмети праці і т.д., і люди, як носії знань, умінь, навичок, виробничого досвіду.

Р

Рабовласницький лад - суспільство, в якому основною економічною власністю є раби.

Розвиток - цілеспрямований, закономірний, поступальний і незворотний перехід чого-небудь в нову якість.

Розум - здатність мислення до перетворення інтелектуального матеріалу в різні системи знань про дійсність.

Революція - повний і раптовий кардинальний переворот у державному та суспільному устрої.

С

Самототожності - ідентичність об'єкта самому собі.

Синтез (загальне поняття) - з'єднання частин, елементів в єдине ціле.

Слідство - результат дії причини.

Спосіб виробництва - історично сформований спосіб добування матеріальних благ.

Стрибок - процес докорінної зміни готівкової якості і народження нової якості в результаті накопичення кількісних змін.

Суспільно-економічна формація - історичний тип суспільства, заснований на певному способі виробництва.

Суспільство - система взаємин і умов, що об'єднує людей у стійке спільне співіснування.

Сутність - внутрішнє смисловий зміст об'єкта.

Т

Теза - твердження, полагання

Тенденція - спрямованість в розвитку.

Тотожність - філософська категорія, що виражає однаковість об'єкта з самим собою, а також рівність між собою кількох об'єктів.

Ф

Феодалний лад - суспільство, в якому власністю, визначальною соціальною становище і вплив на владу, є земля і прикріплені до неї люди.

Ц

Цивілізація - це стан суспільства в його конкретній історичній період з точки зору досягнень в матеріальній та духовній області.

Я

Якість - умова самої мислимості об'єкта тим, що він є насправді.

Явище - зовнішні, чуттєво сприймаються властивості об'єкта.